

Aida Mulalić*

Mirza Mahić**

UTICAJ INFORMACIONIH TEHNOLOGIJA NA RAZVOJE E-PODUZETNIŠTVA: BOSNA I HERCEGOVINA-STUDIJ SLUČAJA

SAŽETAK

Za razliku od „klasičnog“ poduzetništva kao inputa otjelovljenog u sposobnosti osnivanja, vođenja i razvijanja privrednog subjekta koji pravi novac uz veliki rizik i inovativnost, e-poduzetništvo je vođenje tog istog privrednog subjekta, ali isključivo na internetu. U radu nastojimo funkcionalno povezati u suštini dva distinktivna pojma e-poduzetništva i e-trgovine, kako bismo ispitali tezu prema kojoj bi unapređenje pozitivnog sistema javnih prihoda u smjeru legitimiranja novih oblika poslovanja doprinijelo ekonomskom rastu Bosne i Hercegovine. Razvoj e-poduzetništva podrazumijeva postojanje kako ekonomskih, tako i normativnih uslova. Ovaj rad se bavi pitanjem stanja razvijenosti i mogućnosti implementiranja informacione tehnologije u e-poduzetništvu u Bosni i Hercegovini, gdje se metodom analize ispituje trenutno stanje IT u privrednom i pravnom sistemu BiH, s posebnim osvrtom na analizu postojećih zvaničnih politika razvoja IT u 2013. i 2014. godini, te pomoću GEM indikatora. Posebno se akcentira stanje tehničkih preduslova za razvoj e-poduzetništva u BiH, ko što su Internet (broj priključaka, brzina, broj internet provajdera), zatim naučno-obrazovni nivo u oblasti IT, te zakonska regulativa i sl.

Ključne riječi: e-poduzetništvo, e-trgovina, IT tehnologije, poslovno-pravni okvir, javni prihodi.

*doc. dr., Pravni fakultet Univerziteta u Zenici.

**dipl.ecc.,Camelija osiguranje Sarajevo.

UVOD

Poduzetništvo, uprošćeno kazano, predstavlja proces nastanka novog poslovnog poduhvata sa svim rizicima i nagradama, dok e-poduzetništvo predstavlja proces nastanka istog poslovnog poduhvata, ali samo i isključivo na Internetu.¹⁾ *Bholanath* e-poduzetnika smatra inicijarnim segmentom u poslovnoj mreži. „E-poduzetnik je atom koji predstavlja najmanji dio izgradnje fizičkog svijeta. Njegove intelektualne sposobnosti predstavljaju jezgro poslovnog procesa.“²⁾ Neki autori opisuju e-poduzetništvo kao „poduzetnički proces koji se koristi za stvaranje e-biznisa“³⁾, ali čak i sa ovim različitim definicijama, može se zaključiti da e-poduzetništvo predstavlja upravljanje poslovnim poduhvatom, ali isključivo na Internetu.

Uticaj informacijskih tehnologija i Interneta na razvoj e-poduzetništva veoma je značajan, jer svaki korak poduzetničkog kreativnog procesa je na neki način povezan sa informacijskom tehnologijom i Internetom. Slika 1. nam pokazuje jednostavan proces razvoja Start-up-a prema *Kollman-u*.⁴⁾

Izvor: T. Kollman, *E-entrepreneurship: Grundlagen der Unternehmensgründung in der Net Economy*, Gabler Publishing, Wiesbaden, 2008., 69.

U prvoj pred-priprema fazi, poduzetnik razmišlja o svojoj poslovnoj ideji, prikuplja informacije, ali nije upotpunosti predan ideji izrade e-biznisa. U ovoj fazi utjecaj IT i Interneta mjeri se mogućnostima koje potencijalni e-poduzetnik može koristiti u svom e-biznisu. U ovoj pred-priprema fazi, e-poduzetnik može da posjeti jedan od mnogih start-up treninga.⁵⁾

U sljedećoj fazi, fazi pripreme, e-poduzetnik je već prikupio potrebne

1) D. Bholanath, *Entrepreneurship Management (Text and Cases)*, Excel books, New Delhi, 2009., 406.

2) *Ibid.*, 408.

3) R. Asghari, S. Gedeon, *Significance and Impact of Internet on the Entrepreneurial Process: E-Entrepreneurship and Completely Digital Entrepreneurship*, Proceeding on the 5th European Conference on Innovation and Entrepreneurship, Academic Publishing Limited, 2010., 71.

4) T. Kollman, *E-entrepreneurship: Grundlagen der Unternehmensgründung in der Net Economy*, Gabler Publishing, Wiesbaden, 2008., 72.

5) Stanje uma e-poduzetnika jedna od najvažnijih poluga uspješnog e-biznisa, koje može steći u ovoj ranoj fazi razvojnog procesa. Prema CreativityMadeSimple, *The E-Entrepreneur Success Mindset: Unearth The Minds Of Successful Internet Entrepreneurs From Around The Planet!*, Midwest Journal Press, 2014., 8.

informacije, izradio je cijeli poslovni plan, izvršio istraživanje tržišta, kupaca i konkurencije. U ovoj fazi, IT i Internet mogu povećati učinkovitost razvojnog procesa i učiniti ovaj proces mnogo lakšim za e-poduzetnika.

Najveći uticaj IT-a i Interneta na razvoj e-poduzetništva nalazimo u sljedeće dvije faze: start-up fazi i fazi ekspanzije. Nivo razvoja IT sektora i Interneta je direktno povezan za ove dvije faze organizacije biznisa i buduće ekspanzije. Jedan od najvažnijih faktora u ovim fazama, pored IT-a i Interneta, jeste i pravni okvir i regulativa e-poduzetništva.

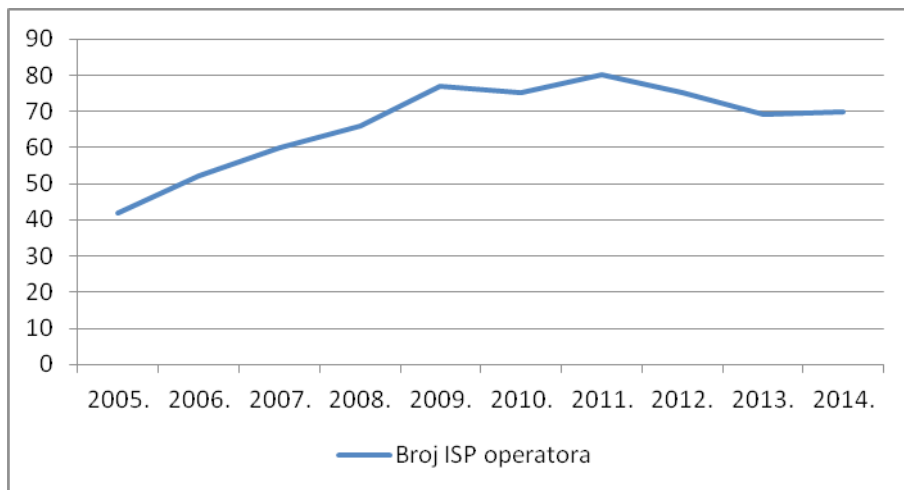
U smislu uticaja informacionih tehnologija na razvoj e-poduzetništva u ovom dijelu rada fokusiraćemo se na interanacionalni legislativni ambijent, s posebnim osvrtom na rješenja u sistemu direktnih i indirektnih poreza u domenu transakcija u čijoj su osnovi digitalne ili e-usluge. U Bosni i Hercegovini djelomičan pravni okvir također je uspostavljen, ali nije konzistentan globalnim poslovnim trendovima onako kako ih provode razvijene zemlje svijeta. Kako bismo ovo potvrdili osvrnućemo se na stadije pravnog približavanja i prepreke na tom putu u domenu fiskalne politike, nastale uslijed diskrepance između izrazito nacionalnog obilježja instituta poreza i virtuelnog tržišta koje ne poznaje granice. Naime, e-poslovanje svojevrsna je rekonfiguracija klasičnih oblika poslovanja. Ono mijenja ranije poslovne modele, strukturu troškova poslovanja, te rearanžira veze među direktnim subjektima poslovanja, ali i onima koji posredno učestvuju.⁶⁾ Drugi dio rada posvećen je ispitivanju stepena razvoja IT sektora i e-poduzetništva u Bosni i Hercegovini u cilju detektiranja uticaja institucionalno-tehničkih i normativnih uslova na sistem javnih prihoda. Pri tome se ograničavamo na informacione uslužne djelatnosti, a u okviru njih na kategoriju elektronskih usluga.

1. Trenutno stanje ravoja Interneta u BiH

U Bosni i Hercegovini postoji više Internet operatera koji nude različite usluge i pakete pristupa Internetu, pa tako na narednom grafiku vidimo tačan broj kojima je Regulatorna Agencija BiH dala dozvolu za pružanje datih usluga.

6) Fokus je na trećoj fazi razvoja e-poslovanja koja se ogleda u iznalaženju načina na koji internet može uticati na profitabilnost poslovanja. Radi se o jednoj općoj strategiji redefiniranja ranijih poslovnih modela uz pomoć tehnologije u cilju maksimiziranja potrošačevog zadovoljstva i, razumije se, profita („P2P-Path to Profitability“). Prema: R. Kalakota/M. Robinson, *E-Business 2.0 Roadmap for Success*, Pearson Education Corporate Sale Division, New York, 2001, 5.

Grafik Kretanje broja Internet operatera u BiH od 2005-2014. godine

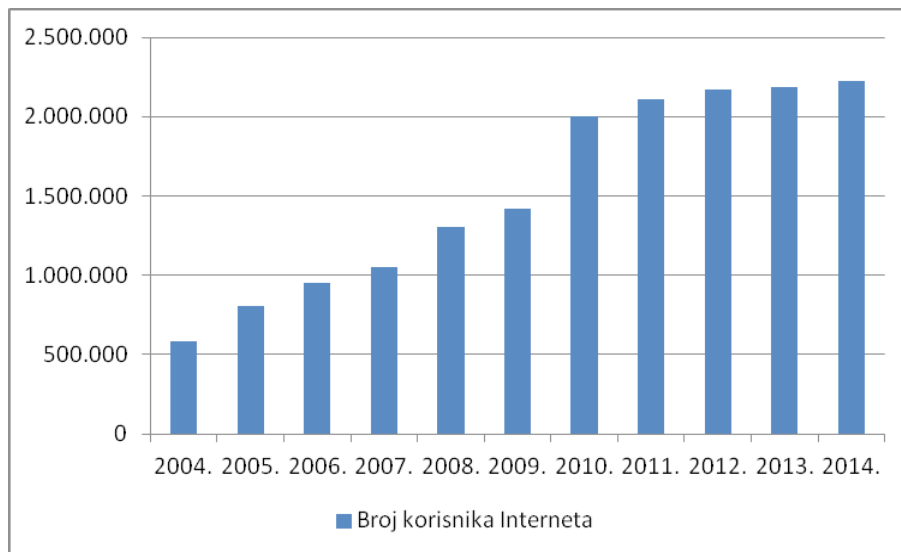
Izvor: Izrada autora, podaci iz Godišnji izvještaj regulatorne agencije za komunikacije za 2014. godinu, Sarajevo, 2015., str. 37.

Broj Internet operatera se kretao po uzlaznoj liniji, sa malim oscilacijama tokom godina, tako da konačan broj ISP operatera u BiH u 2014. godini iznosi 70.

„Po vrsti pristupa Internetu, u Bosni i Hercegovini su u upotrebi dial-up pristup (putem analognog modema i ISDN) sa 2.304 pretplatnika, te širokopolasni pristup (eng. broadband) sa 542.405 pretplatnika na dan 31.12.2014. godine. Nastavljen je trend pada broja korisnika dial-up pristupa i u 2014. godini. Penetracija širokopolasnih pretplatnika u odnosu na ukupno stanovništvo BiH (3.832.000) iznosi 14,15%. U strukturi širokopolasnih priključaka i dalje prednjači ADSL pristup sa 54,80% od ukupnog broja širokopolasnih priključaka, uz porast kablovskog pristupa Internetu i pad FWA priključaka u odnosu na prethodnu godinu.“⁷⁾

Na narednom grafiku vidimo broj ukupnih korisnika Interneta na području Bosne i Hercegovine prikazano kroz godine, tačnije od 2004.-2014. godine.

Grafik 8. Broj korisnika Interneta u BiH (2004-2014. godine)

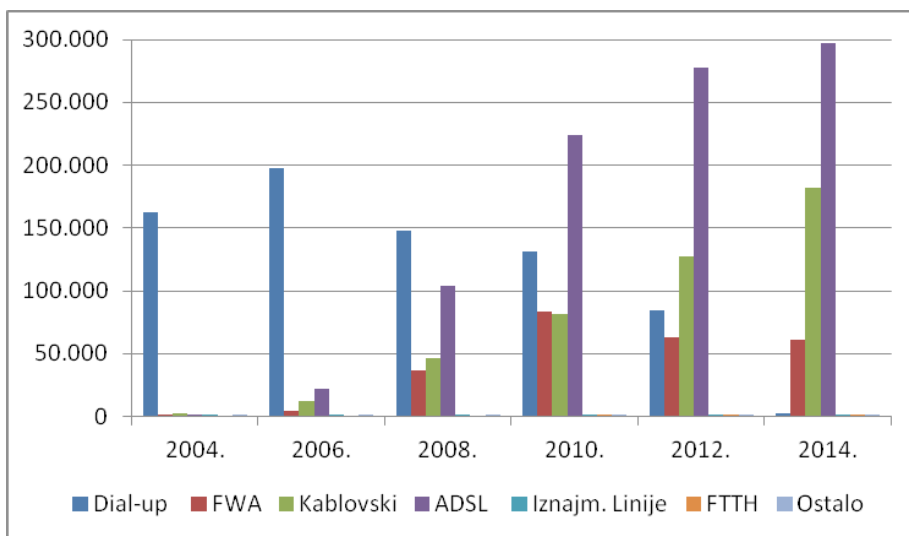
Izvor: Izrada autora, podaci iz Godišnji izvještaj regulatorne agencije za komunikacije za 2014. godinu, Sarajevo, 2015., str. 38.

Na prethodnom grafiku vidimo konstantan rast broj korisnika Interneta, naročito ekspanziju u 2010. godini kada je broj korisnika sa 1.421.540 porastao na 2.000.000 korisnika. Broj korisnika Interneta u 2014. godini iznosi 2.227.970. Zabilježen je rast broja korisnika Interneta u 2014. godini u odnosu na 2013. godinu sa indeksom rasta koji iznosi 101,81.

Sljedeći grafik pokazuje broj Internet pretplatnika po vrstama pristupa za period 2004.-2014. godine. „Iz grafika je vidljivo da su širokopolasne (broadband) usluge iz godine u godinu u stalnom porastu, tako da je broj širokopolasnih pretplatnika dostigao 99,58% ukupnog broja Internet pretplatnika. U periodu od 2009. godine najveći broj pretplatnika bilježi se kod ADSL pristupa. Porast broja ADSL pretplatnika u 2014. godini je usporen, tako da se njihov broj, u odnosu na prethodnu godinu, povećao samo za 0,93%. Međutim, u 2014. godini najviše rast u broju priključaka zabilježio je kablovski pristup Internetu od 18,37%, dok je broj fiksnih bežičnih priključaka smanjen za 5,83%. Broj širokopolasnih pretplatnika je dostigao 542.405, što predstavlja 99,58% od ukupnog broja Internet pretplatnika. Kad je riječ o brzini pristupa, najviše pretplatnika pristupa brzinom od 2 do 10 Mbit/s.“⁸⁾

8) Ibid.

Grafik 9. Internet pretplatnici po vrstama pristupa za period 2004-2014. godine

Izvor: Izrada autora, podaci iz Godišnji izvještaj regulatorne agencije za komunikacije za 2014. godinu, Sarajevo, 2015., str. 39.

2. Međunarodni pravni okvir sistema direktnih i indirektnih poreza

Oprezivanje u domenu e-poslovanja jedno je od pitanja koje ozbiljno okupira međunarodne finansijske subjekte i fiskalne vlasti širom svijeta. Izazovi s kojima se ovi posljednji suočavaju ogledaju se u prilagodbi postojeće legislativne, proceduralne i prakse kako bi se prevazišli eventualni problemi proizašli iz novih tehnoloških dostignuća i sredstava komunikacije. Imajući to na umu, Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) kao jedan od svojih prioritarnih zadataka u ovom domenu aktivirala se na uspostavljanju svojevrstnog međunarodnog konsenzusa o oporezivanju predmeta/objekta elektronskog poslovanja. U oktobru 1998. godine OECD plasirala je okvirne uslove u tom smislu u kooperaciji sa nekoliko zemalja nečlanica, Centrom za unutarameričke porezne uprave (CIAT), Zajedničkom asocijacijom poreznih uprava (CATA), Evropskom unijom, Svjetskom trgovinskom organizacijom i poslovnim asocijacijama.⁹⁾ Uslovi su se odnosili na sljedeće: promicanje tehnologija koje su u osnovi e-poslovanja kao šanse za unapređenje fiskalnih aktivnosti; izjednačavanje poreznih principa karakterističnih za konvencionalnu trgovinu i poslovanje sa onima u domenu e-poslovanja

⁹⁾ Prema J. Owens, "Electronic Commerce Answering the Emerging Taxation Challenges", s:\virgil\valerie\library\i international\jeffowens.doc (1.7.2015.).

(princip neutralnosti, efikasnosti, određenosti i jednostavnosti, efektivnosti i poštenja, te princip prilagodljivosti); implementiranje poreznih principa kroz postojeća porezno-normativna pravila, uz blagu modifikaciju ovih posljednjih; izbjegavanje bilo kojeg vida diskriminatornog poreznog tretmana u oblasti e-poslovanja; zaštita fiskalnog suvereniteta država, obezbjeđenje jednakih poreznih osnova za iste vrste poreza, izbjegavanje dvostrukog oporezivanje i neintencioznog neoporezivanja; intenziviranje saradnje i konsultovanja sa zemljama izvan OECD, te profesionalnim i neprofesionalni grupama poreznih obveznika.¹⁰⁾

Gore pomenuti principi podržani su na Ministarskoj konferenciji OECD-a 1998. godine,¹¹⁾ održane u Otavi, dok je implementacija okvirnih uslova faktički omogućena ustanovljavanjem pet radnih tijela tehničke podrške (TAG) čije su aktivnosti bile orijentirane na tri oblasti:

1. posredni porezi, prvenstveno porez na potrošnju u smislu da su radna tijela dala smjernice za praktičnu primjenu principa oporezivanja prema mjestu potrošnje, te za primjenu mehanizama naplate ovih poreza, u kooperaciji sa tijelima Europske unije;

2. neposredni porezi kod međunarodnih transakcija gdje je fokus bio na pitanju porezno-pravne kvalifikacije dohotka s obzirom na različite vrste transakcija koje mogu biti u osnovi elektronskog poslovanja.¹²⁾

10) Ibid.

11) Vid. OECD, *Taxation and Electronic Commerce, Implementing the Ottawa Taxation Framework Conditions*, OECD Publication Service, Paris, 2001, 13-14.

12) OECD Model Konvencije o oporezivanju dohotka i kapitala jasno klasificira ove manifestacije ekonomske snage u ovisnosti od tretmana koji se može primijeniti na iste u državi u kojoj su ostvareni ili u kojoj obveznik poreza ima prebivalište/sjedište (dohodak i kapital koji se mogu oporezovati bez ograničenja u državi u kojoj su stečeni ili u kojoj je prebivalište/sjedište poreznog obveznika; dohodak koji podliježe izuzimanju od oporezivanja u državi u kojoj je ostvaren; dohodak i kapital koji se ne mogu oporezovati). Vid. Odjeljak C, tačka 20.-25.1. OECD Model Konvencije, OECD Model Tax Convention on Income and on Capital: Condensed Version 2014, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/taxation/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-condensed-version-2014_mtc_cond-2014-en#page15, 4.7.2015. Međutim, ono što je izazvalo nedoumice bilo je pitanje primjene koncepta stalnog poslovnog nastana u kontekstu e-poslovanja. U dva navrata (2000. godine) vršene su izmjene komentara na član 5. Model Konvencije kako bi se status subjekta sa stalnim poslovnim nastanom u kontekstu e-poslovanja mogao dodijeliti funkcionalno odvojenom poslovnom subjektu kojemu se direktno alokira dio dobiti od poslovanja, a koji onda služi kao porezna osnovica. Dakle, pored onoga što propisuje član 5. stav 2. Model Konvencije (fiksno mjesto, mjesto uprave, grane, poslovnih prostorija, tvornice ili radionice preko kojeg se poslovanje djelomično ili u cjelini obavlja) treba postojati dimenzija produktivnosti odnosno doprinosa užih poslovnih jedinica cjelokupnom poslovanju subjekta čiji su dio. Međutim, Model Konvencije iz 2014. godine napustio je pomenuti pristup jer: "...U ambijentu dobre poslovne organizacije svakako je aksiomatski za pretpostaviti da svaki element cjeline doprinosi njejoj produktivnosti." Prema ibid., 94-95.

3. porezna administracija.¹³⁾

U osnovi sadašnjeg međunarodnog poreznog režima u domenu neposrednih poreza jesu bilateralni ugovori o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja kojima su uspostavljena okvirna pravila za raspodjelu poreznih prava među zemljama potpisnicama koja obično ograničavaju porezne nadležnosti zemalja potpisnica.¹⁴⁾

Obično su u primjeni dva modela formiranja porezne osnovice kod oporezivanja dobiti/dohotka: oprezivanje na temelju činjenice da je dobit stečena kao rezultat ekonomske aktivnosti na teritoriju države potpisnice (*source-based taxation*), te oporezivanje na temelju rezidenstva, bez obzira gdje je dobit ostvarena (*residence-based taxation*). Rizik dvostrukog oporezivanja je evidentan budući da se u jednoj državi *de facto* može primjenjivati jedan, a u drugoj državi potpisnici drugi model. Problem dvostrukog oporezivanja prisutan je i u onim slučajevima kada između više jurisdikcija postoji pozitivan sukob nadležnosti temeljem različitog definiranja instituta rezidenstva.¹⁵⁾

OECD Model Konvencija reflektira međunarodni koncenzus da pravo oporezivanja pasivnog (investicionog) dohotka/dobiti podliježe poreznoj jurisdikciji države na čijoj teritoriji primalac ima sjedište/prebivalište (*residence-based model*),¹⁶⁾ a pravo oporezivanja aktivne (poslovne) dobiti podliježe poreznoj jurisdikciji države u kojoj je dobit ostvarena (*source-based model*).¹⁷⁾ Oporezivanje na temelju rezidenstva opravdano je kada su u pitanju fizička lica budući da političko-teritorijalna zajednica kojoj pripadaju jedina ima fiskalni suverenitet glede svojih poreznih obveznika i rapodjele dohotka koji ostvare. S druge strane, drugi model oporezivanja primjereniji je za pravna lica, jer sjedište pravnog lica nije uvijek lako utvrditi, a često nema krucijalnu ulogu u kontekstu oporezivanja elektronskih transakcija.¹⁸⁾ Tipični sporazum o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja sadrži odredbu prema kojoj

13) C. Lau/A Halkyard, „From E-Commerce to E-Business Taxation, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/unpan/unpan008624.pdf>, 5.7.2015.

14) T. Vrban, „Ugovori o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja i europsko pravo,“ Porezni vijesnik 10/2012, 54.

15) O. Postukhov, “International taxation of income derived from electronic commerce-current problems and possible solutions,” B.U.J. S.C.I.&Tech. Law, 2/2006, http://www.bu.edu/law/central/jd/organizations/journals/scitech/volume122/documents/Pastukhov_WEB_000.pdf, (1.8.2015.)

16) Poređenja radi, odredba člana 9., tačka c i-iii Zakona o politici direktnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, br. 17/98, 13/03; 48/10 i 22/15) u domenu oprezivanja izjednačava položaj stranih i domaćih ulagača.

17) Vid. Relevantne članove OECD Model Konvencije.

18) O. Postukhov (2006).

svaka država potpisnica može oporezovati dohodak/dobit nastalu kao rezultat obavljanja ekonomske aktivnosti na vlastitom teritoriju, kao i dohodak/dobit fizičke ili pravne osobe koja ima prebivalište/sjedište na teritoriju države potpisnice, uz određene rezerve.¹⁹⁾ Pravo države da dohodak/dobit podvrgne svojoj fiskalnoj jurisdikciji određuju dva momenta: kvalifikacija ekonomsko-činjeničnog stanja poreznog obveznika kao aktivnog ili pasivnog dohotka, te lične i ekonomske veze sa teritorijom jedne ili obje države ugovornice.²⁰⁾

Što se tiče posrednih poreza vidjeli smo da je princip zemlje odredišta ili zemlje gdje se odvija krajnja potrošnja prihvaćen kao međunarodni princip oporezivanja. Na ovom mjestu zadržaćemo se na modelima oporezivanja porezom na dodanu vrijednost, s akcentom na rješenjima institucija Europske unije. Aktivnosti u pomenutom domenu započele su relativno rano, donošenjem Zelene knjige o elektronskoj trgovini 1997. godine. Europska komisija je u tom dokumentu zauzela stav da je porez na dodanu vrijednost najprikladniji oblik oporezivanja e-trgovine, nakon čega su uslijedili prijedlozi izloženi na Konferenciji u Otavi naredne godine.²¹⁾ Ostali značajni pravni izvori su

19) Tako Sporazum između Vijeća ministara BiH i vlade Republike Makedonije o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja u odnosu na poreze na dohodak i imovinu („Službeni glasnik“ Bosne i Hercegovine,-dodatak Međunarodni ugovori, br. 6/14) u članu 24. propisuje: „1. Ако резидент Државе уговорнице остварује доходак или посједује имовину која, у складу са одредбама овог споразума, може бити опорезована у другој Држави уговорници, првопоменућа држава одобрава:

a) као одбитак од пореза на доходак тог резидента износ једнак д охотку плаћеном у тој другој држави,

b) као одбитак од пореза на имовину тог резидента, износ једнак порезу на имовину плаћеном у тој другој држави.

Тај одбитак ни у једном случају неће бити већи од дијела пореза на доходак или пореза на имовину, како је обрачунат прије извршеног одбијања, који одговара, зависно од случаја, доходу или имовини који се могу опорезивати у тој другој држави.

2. Ако су у складу с било којом одредбом овог споразума доходак којег остварили имовина коју посједује резидент Босне и Херцеговине изузети до пореза у Босни и Херцеговини, Босна и Херцеговина може, при обрачунавању пореза на преостали доходак или имовину тог резидента, узети у обир изузети доходак или имовину.

3. Ради признавања ако кредита у Држави уговорници, сматра се да порез који је плаћен у другој Држави уговорници обухвата и през који би био плаћен у тој држави да није умањен или отписан у складу са њеним законским одредбама о пореским потицајима.“

20) Vid. *ibid.*, član 4., stav 1.i 2.

21) COM(1998) 374 final - *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Committee - Electronic commerce and indirect taxation* od 17.6.1998. Prema S. Gadžo, “Oporezivanje elektroničke trgovine porezom na dodanu vrijednost: poreznopravni okvir Europske unije,” Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2/2012, 810.

Direktiva 2002/38/EC kojom je dopunjena Direktiva 77/388/EEC,²²⁾ a čiji je cilj „...uvođenje(u sistem PDV-a) novih harmoniziranih pravila, te eliminacija distorzija koje mogu negativno uticati na konkurentnost u obavljanju radio i televizijskih usluga i pružanje elektronskih usluga u Europskoj uniji.“²³⁾ Njen značaj je u tome što uvodi pojam elektronskih usluga i mijenja pravila o mjestu oporezivanja za isporuku istih u skladu sa principom odredišta. Također, uvodi poseban postupak oporezivanja e-usluga kada ih pruža porezni obveznik PDV-a koji nema poslovni nastan u EU, a prima ih osoba koja ima sjedište, prebivalište ili boravište unutar EU, a nije porezni obveznik.²⁴⁾ Hronološki slijed akata značajan za oporezivanje kroz sistem PDV-a jesu Direktiva 2006/112/EC, 2008/8/EC, Uredba Vijeća 282/11, te akti u domenu administrativne primjene pravila oporezivanja e-usluga.²⁵⁾

Za razliku od ranijeg modela oporezivanja (samorazrezivanja poreza) prema kojem se isporuka digitalnih usluga tretira kao isporuka digitalnih proizvoda,²⁶⁾ od početka 2015. godine na snazi su nova rješenja. Ali prije nego što damo osvrt na ista zadržaćemo se na razlikovanju između elektronskih usluga i usluga u tradicionalnom smislu, s obzirom da ta distinkcija bitno opredjeljuje i određena rješenja u sistemu oporezivanja porezom na dodanu vrijednost. Tako je, recimo, softver pohranjen na nekoj materijalnoj podlozi roba, dok je *download*-ovanje istog elektronska usluga. Pomenuto razlikovanje u karakterizaciji jedne i druge forme bitno je s aspekta određivanja mjesta oporezivanja, visine porezne stope, te nekih porezno-administrativnih obaveza. U međunarodnoj trgovini mjesto isporuke dematerijaliziranog proizvoda nije mjesto gdje isporuka počinje, nego mjesto gdje su locirani bilo pružalac usluge, bilo korisnik. U nekim zemljama se, na primjer, na printanu veriju štampe primjenjuju manje ili čak nulte stope PDV-a, dok se elektronski suspsituti oporezuju standardnom stopom.²⁷⁾ Obuhvatna

22) Za VAT sistem oporezivanja u EU vidi. I C. Alexiou/D. Morrison, „The Cross-Border Ellectronic Supply EU VAT Rules: Lessons for Australian GST,“ *Revenue Law Journal*, 1/2004, 119-135.

23) OJL 128, 15.5.2002., dopunjena Direktivom 2006/58/EC OJL 174/5, od 28.6.2006.

24) Prema S. Gadžo, 812.

25) Direktiva o zajedničkom sistemu PDV-a, OJL 347/1; Direktiva kojom se dopunjava Direktiva 2006/112/EC o mjestu oporezivanja usluga, Uredba Vijeća kojom se uspostavljaju mjera za pravilnu primjenu Direktive 2006/112/EC o mjestu pružanja usluga, OJL 77/1. Vid. Ibid., 813-814.

26) Opširnije u I. Bezjak, “Drugačiji modeli prikuoljanja poreza u elektroničkoj trgovini,” *Zbornik Pravnog fakulteta Rijeka*, 1/2012, 83-87.

27) S. Goeydeniz, IFA Research Paper: VAT on Cross-Border Services, 6., <https://www.ifa.nl/Document/Research%20Papers/IFA%20Research%20Project%20on%20VAT%20on%20cross-border%20services.pdf>; (2.8.2015.)

definicija elektronskih usluga, a u gornjem cilju, sadržana je u Uredbi Vijeća iz 2005. godine,²⁸⁾ prema kojoj su: "...elektronske usluge one koje se isporučuju posredstvom interneta ili elektronske mreže i koje po svojoj prirodi podrazumijevaju automatiziranu isporuku, zahtijevaju minimalnu ljudsku intervenciju i koje je bez informacionih tehnologija nemoguće obezbijediti."²⁹⁾ Ovoj definiciji upućene su neke zamjerke. Naime u određenim slučajevima moglo bi biti izuzetno teško razdvojiti e-usluge od usluga druge vrste, a čija isporuka također uključuje primjenu interneta i računarske opreme ali nisu u potpunosti automatizirane. I odredba člana 56. stav 2. Direktive 2006/112/EC propisuje da: "...kada se komunikacija davaoca usluge i korisnika odvija putem elektronske pošte, to samo po sebi ne znači da usluga koja je isporučena ima karakter elektronske usluge." Nešto je isključivije stanovište da VAT Direktiva i Uredba Vijeća 1777/2005 ne daju dovoljno općenitu definiciju digitalnih roba i usluga, a koja je posebno nezadovoljavajuća s aspekta novih vrsta usluga kao što su kolokacijske usluge ili registracija internet domena.³⁰⁾

Kako smo pomenuli ranije, od 1.1.2015. na snazi su nova rješenja u pogledu oporezivanja, između ostalih i digitalnih usluga u sistemu PDV-a. Sve telekomunikacijske, oglašavačke i elektronske usluge oporezive su ovom vrstom poreza prema mjestu korisnika, bez obzira da li je isporučilac usluge u EU ili nije. Za korisnike poslovne subjekte to je mjesto gdje su registrovani ili imaju sjedište, odnosno gdje imaju stalne prostorije za prijem usluge. Za korisnike fizička lica to je mjesto gdje imaju prebivalište, boravište ili gdje uobičajeno obitavaju.³¹⁾

Dakle, porezna obaveza transferira se od davaoca usluge kao poreznog obveznika ka poreskom platcu prema navedenim kriterijima. Ovo praktično znači da se davalac e-usluge kod B2B transakcija oslanja na vjerodostojnost identifikacionog poreznog broja koji mu dostavlja korisnik, a koji onda samorazrezuje poreznu obavezu prema pravilu *reverse charge mechanism*. Porezni obveznik izdaje fakturu bez PDV-a. Često su ove vrste usluga za korisnika pravno lice dohodovno neutralne, jer imaju mogućnost zahtijevati odbitak poreza (pretporez) istovremeno sa podnošenjem porezne prijave pod uslovom da dokažu da po nekom osnovu već nisu izuzeti od plaćanja PDV-a.³²⁾

28) Uredba Vijeća 1777/2005, OLJ 288/4, član 11.

29) Ibid., 4.

30) D.M. Parilli, „Electronicly Supplied Services and Value Added Tax: The European Perspective,“ *Journal of Internet Banking and Commerce*, 2/2009, 6-7.

31) http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/vat/how_vat_works/telecom/index_en.htm, (3.8.2015.)

32) A. Bellheim/C. Brown/F. Erneholm, et.al., *Your Pocket Guide to VAT on Digital E-Commerce*, Bird&Bird Advokat KB, Stockholm, 2014., 12.

Kod B2C transakcija pomenuti mehanizam nije moguć zbog toga što korisnici privatna lica nemaju obavezu porezne registracije, uglavnom nisu upoznati sa poreznom procedurom prijave poreza tako da snose cjelokupan porezni teret. Međutim, i za ovu kategoriju predviđen je jednostavan registracijski okvir poznat kao „one-stop-shop.“ Prema ovoj šemi davaoci e-usluga mogu optirati za jednu od država članica EU u kojoj imaju svoje korisnike kao bazu svih svojih obaveza po osnovu PDV-a.³³⁾ Radi se o opcionom modelu u kojem su uvijek moguće višestruke registracije. U praksi, ukoliko se opredijele za ovu šemu, prijava i razrez poreza u nadležnosti su porezne administracije zemlje za koju su optirali i koja im obezbjeđuje smjernice za izvršenje konkretne porezne obaveze. Nakon toga se porezni prihod alokira državi članici u kojoj se usluga koristi,³⁴⁾ uz istovremenu provjeru poreznog obveznika (stranog davaoca e-usluge). Do početka 2015. ovaj model primjenjivao se samo na B2B usluge isporučene EU korisnicima od isporučitelja izvan EU.³⁵⁾

2.1. Bosna i Hercegovina

Nacionalni pravni okvir u ovom domenu disperzan je i nepotpun. Međutim u sistemu neposrednih poreza disperzivnost je djelomično prevladana na način kako je to i sugerirano od strane OECD-a za zemlje koje nisu članice ove organizacije.³⁶⁾ Bosna i Hercegovina je potpisnica niza sporazuma o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja sa: Makedonijom, Velikom Britanijom, Švedskom, Šri Lankom, Slovačkom, Rumunijom, Poljskom, Belgijom, Danskom, Austrijom, Finskom, Egiptom, Italijom, Kiprom, Holandijom, Mađarskom, Norveškom, Njemačkom, Hrvatskom i još nekim zemljama,³⁷⁾ koji su u potpunosti odraz implementiranja odredbi Model Konvencije OECD.

U domenu posrednih poreza, posebno poreza na dodanu vrijednost, neophodna su značajna prilagođavanja sistemu oporezivanja ovom vrstom poreza onome koji se primjenjuje u članicama EU. Naime, pojam elektronskih usluga nije sadržan u Zakonu o porezu na dodanu vrijednost Bosne i Hercegovine,³⁸⁾ već je okvirno i dosta široko sadržan u Zakonu o elektronskom

33) Članovi 357.-369. VAT Direktive. Prema M. Lemensch, „Are ‘reverse charging’ and the ‘one-stop-scheme’ efficient ways to collect VAT on digital supplies?“, *World Journal of VAT/ GST Law*, 1/2012, 3.

34) Vid. tačka 3. Preambule Direktive 2008/8/EC i u vezi s tim izuzetke u članu 59.a, 15.

35) M. Lemensch, 3.

36) Vid. OECD Model Tax Convencion...Introduction, tačka 14.

37) Vid. http://www.mft.gov.ba/bos/index.php?option=com_content&view=article&id=202&Itemid=135, (3.8.2015.)

38) “Službeni glasnik BiH“ br. 9/05;39/05;100/08.

pravnom i poslovnom prometu Bosne i Hercegovine prema kojem je usluga informacionog društva „*usluga koja se uobičajeno obavlja za naknadu, na daljinu, elektronskim sredstvima, i na pojedinačni zahtjev korisnika, a naročito: on-line prodaja roba i usluga, on-line nuđenje informacija, on-line reklamiranje, elektronski pretraživači i mogućnosti traženja podataka, kao i usluge kojima se prenose informacije putem elektronske mreže i omogućava pristup takvoj mreži, ili čuvaju informacije korisnika.*“³⁹⁾ Osim toga, ovaj propis izričito propisuje da se njime, pored ostalih, ne mijenjaju propisi u oblasti oporezivanja.⁴⁰⁾ Stoga je neophodno uskladiti Zakon o porezu na dodanu vrijednost BiH sa pravnim okvirom sistema PDV-a EU, a što bi posebno uključivalo oporezivanje elektronskih usluga prema mjestu primaoca usluge, odnosno inkorporiranje nove tačke u članu 15. stav 4. Zakona o PDV-u BiH „*pružanje usluga elektronskim putem*“; usklađivanje definicija i klasifikacija u podzakonskim aktima kao što je Pravilnik o primjeni Zakona o PDV-u; preuzeti proširene definicije i klasifikacije elektronskih usluga kako bi se suzio prostor diskrecionoj ocjeni koje usluge treba ili ne treba oporezovati;⁴¹⁾ uvođenje posebnih šema za pružanje usluga elektronskim putem za subjekte koji neke od tih usluga isporučuju klijentima u EU.⁴²⁾

3. Trenutno stanje IT sektora u BiH

Statistički poslovni registar preduzeća Bosne i Hercegovine je podijeljen prema područjima i oblastima prema klasifikaciji KD BiH 2010 (NACE Rev.

39) Odredba člana 3. Zakona o elektronskom pravnom i poslovnom prometu, „Službeni glasnik BiH“, br. 88/07.

40) Ibid., odredba člana 2. stav 2. Bez obzira na navedeno, Zakon pruža značajan stepen pravne sigurnosti subjektima transakcija koje imaju karakter elektronskih usluga.

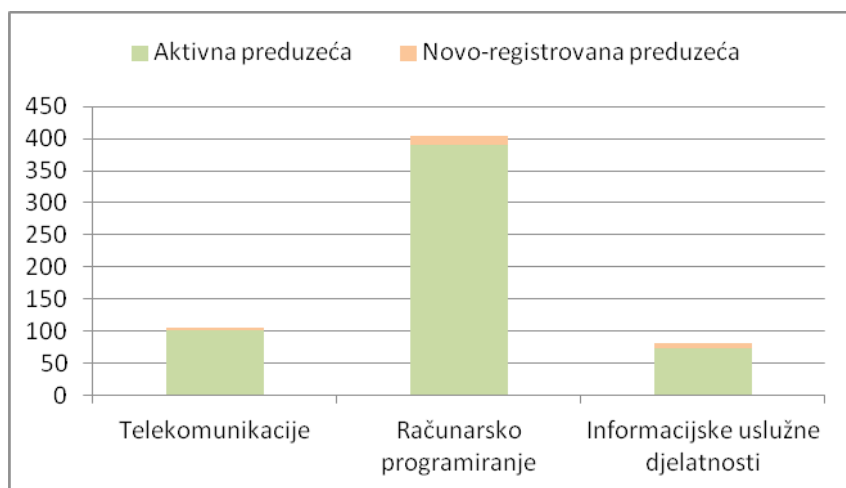
41) Ovo naročito dolazi do izražaja prilikom carinjenja robe kupljene *on-line*. Kako obračun carinskih obaveza i PDV-a na uvezenu robu vrše carinske službe u BiH, a prema važećem Zakonu o PDV-u, roba vrijednosti do 50 KM ne podliježe carinjenju, to automatski oslobađa i uvoznika robe naznačene vrijednosti od obaveze plaćanja PDV-a. Time nacionalni pravni sistem omogućava poreznu evaziju i u određenom stepenu diskriminira vlastite porezne obveznike koji bi za istu robu kupljenu u BiH bili obavezni platiti porez. Također, promet određenim digitalnim uslugama, kao što je *download*-ovanje knjiga ili drugih sadržaja uz naknadu nije podvrgnut uslijed pravne praznine oporezivanju porezom na dodanu vrijednost.

42) Prema D. Antić, „Refleksije redizajniranog sustava PDV-a u EU na BiH,“ u M. Dmitrović, „Konkurentnost i evropski put Bosne i Hercegovine“, IX Međunarodni simpozij, Revicon d.o.o., Sarajevo, 2008, 308-309.

2)⁴³). U ovoj klasifikaciji postoji područje Informacije i Komunikacije⁴⁴). Unutar ovog područja poslovne subjekte iz posljednje tri oblasti Telekomunikacije; Računarsko programiranje, savjetovanje i djelatnosti povezane s njima, te Informacijske uslužne djelatnosti, smatraćemo IT preduzećima.

Grafikon 1. pokazuje nam broj aktivnih IT preduzeća zaključno sa 30.06.2014. godine u BiH, što predstavlja posljednje dostupne javne podatke

Grafikon 1. Broj aktivnih i novo-registrovanih preduzeća u IT sektoru u 2014. godini

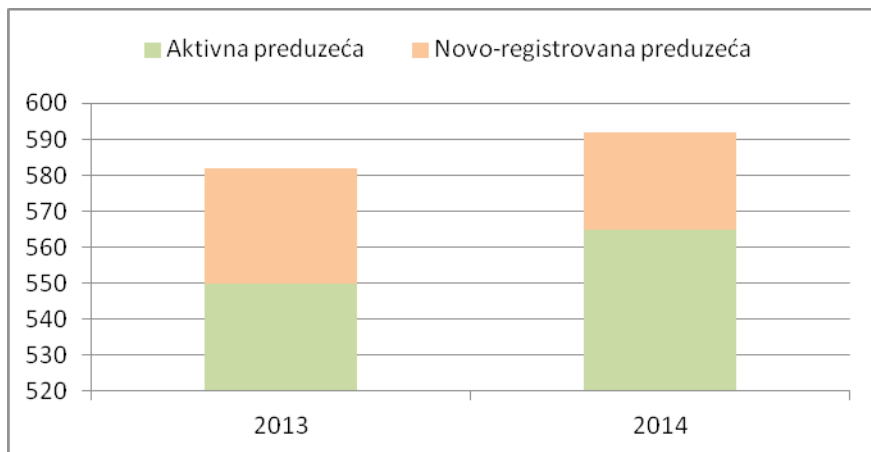
Izvor: Izrada autora, podaci Agencija za statistiku BiH, Jedinice Statističkog poslovnog registra, Stanje 30.06.2014, Sarajevo, 2014.

Grafikon 1. pokazuje nam da postoji ukupno 106 preduzeća u sektoru Telekomunikacija (četiri novo-registrovanih), 405 preduzeća u sektoru Računarskog programiranja (15 novo-registrovanih) i 73 preduzeća u sektoru Informacijske uslužne djelatnosti (osam novo-registrovanih) u 2014. godini. Ako poredimo ovaj broj s brojem preduzeća u 2013. godini, možemo vidjeti da je taj broj povećao, ali za samo 10 novih preduzeća. Grafikon 2. pokazuje nam da je broj novo-registrovanih preduzeća bio je veći u 2013. godini.

43) KD BiH 2010 klasifikacija predstavlja klasifikaciju ekonomskih djelatnosti koja je usklađena s EU NACE Rev. 2 klasifikacijom djelatnosti čija je implementacija počela u januaru 2008. godine.

44) U ovom području preduzeća klasificiraju u sljedeće oblasti: Izdavačke djelatnosti; Proizvodnja filmova, video filmova i televizijskog programa, djelatnosti snimanja zvučnih zapisa i izdavanja muzičkih zapisa; Emitiranje programa; Telekomunikacije; Računarsko programiranje, savjetovanje i djelatnosti povezane s njima i Informacijske uslužne djelatnosti. Opširnije: Agencija za statistiku BiH, *Jedinice Statističkog poslovnog registra*, Stanje 30.06.2014, Sarajevo, 2014.

Grafikon 2. Poređenje broja IT preduzeća u BiH u 2013. i 2014. godini

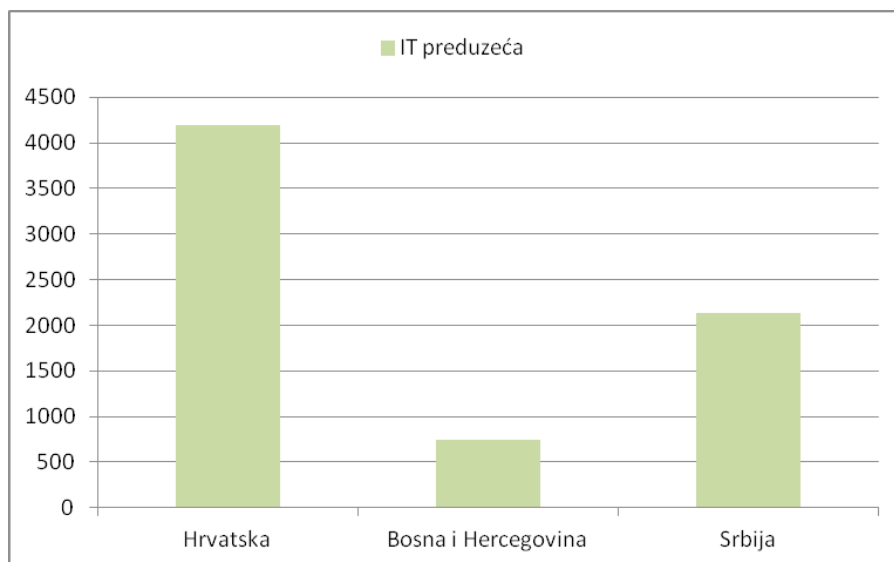

Izvor: Izrada autora, podaci Agencija za statistiku BiH, Jedinice Statističkog poslovnog registra, Stanje 30.06.2014, Sarajevo, 2014.

U cilju razumijevanja implikacija po razvoj ovog sektora u BiH, poredili smo broj IT preduzeća u BiH sa brojem IT preduzeća u Srbiji i Hrvatskoj u 2013. godini. Grafikon 3. prikazuje nam velike razlike u broju IT preduzeća među ovim zemljama, u kojima BiH ima najmanji broj IT preduzeća. Hrvatska ima u konačnici najveći broj IT preduzeća 4189, Srbija ima nešto manji broj 2134 preduzeća, a Bosna i Hercegovina ima oko 750 IT preduzeća.⁴⁵⁾

45) Ne postoji podjela na aktivna i neaktivna preduzeća u statističkim izvještajima Srbije i Hrvatske, tako da smo za BiH koristili ukupan broj IT preduzeća (aktivni i neaktivni).

Grafikon 3. Poređenje broja IT preduzeća u BiH, Hrvatskoj i Srbiji u 2014. godini

Izvor: Izrada autora, podaci iz: Agencija za statistiku BiH, Jedinice Statističkog poslovnog registra, Stanje 30.06.2014, Sarajevo, 2014.; Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Broj i struktura poslovnih subjekata u lipnju 2014., Zagreb, 2014.; Republički zavod za statistiku Republike Srbije, Statistički godišnjak Republike Srbije – Strukturne poslovne statistike 2014., Beograd, 2014.

3.1. Trenutno stanje poduzetništva i e-poduzetništva u BiH

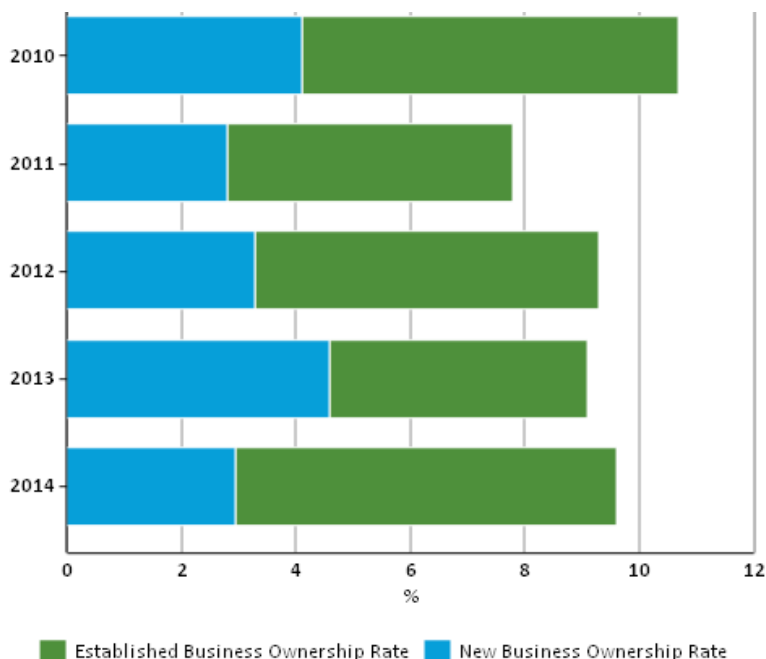
Kako bi smo saznali više o stanju e-poduzetništva u Bosni i Hercegovini, predstavimo neke opće karakteristike poduzetništva pomoću GEM pokazatelja⁴⁶). Koristimo dvije varijable iz mjera Ispitivanje odrasle populacije: stopa vlasnika-menadžera etabliranih biznisa⁴⁷) i stopa vlasnika-menadžera

46) Global Entrepreneurship Monitor je koncipiranu septembru 1997. godine od strane Michael Hay iz London Business School(LBS) i Bill Bygrave sa Babson College-a. Glavni cilj GEM-a je mjerenje razine razvoja poduzetništva u zemljama širom svijeta, a dvije glavne ankete za dobivanje važnih podataka su: Ispitivanje odrasle populacije (Adult Population Survey – APS) i Intervjuisanje nacionalnih stručnjaka (National Expert Survey – NES). Višena <http://www.gemconsortium.org/data/key-indicators> (10.august 2015.)

47) Postotak stanovništva od 18-64 godine, koji su trenutno vlasnici-menadžeri etabliranog biznisa, odnosno, koji posjeduju i upravljaju biznisom koji donosi plate, doprinose, ili bilo koje druge prihode vlasnicima za više od 42 mjeseca. Više na <http://www.gemconsortium.org/data/key-indicators> (10.august 2015.)

novih biznisa⁴⁸⁾.

Grafikon 4. Stopa vlasnika-menadžera etabliranih i novih biznisa u BiH od 2010-2014. godine

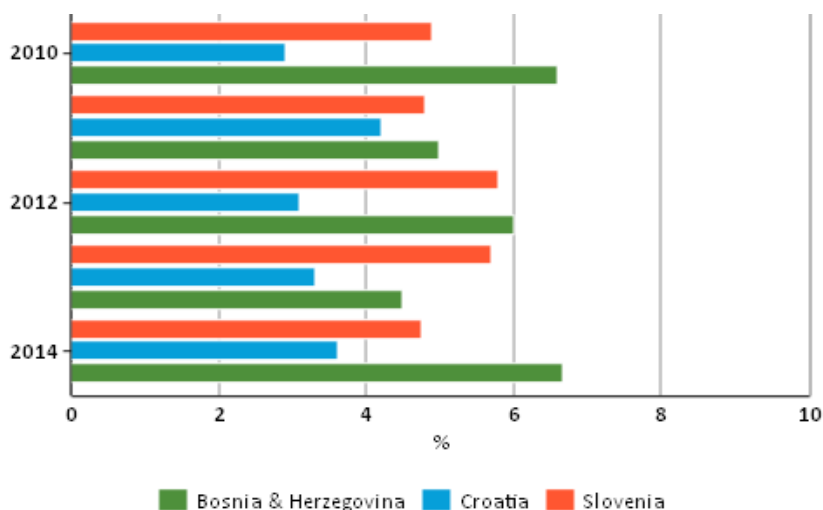

Izvor: <http://www.gemconsortium.org/data/key-indicators> (10.august 2015.)

Grafikon 4. pokazuje da stopa vlasnika-menadžera etabliranih biznisa varira kroz godine od 8,70% u 2010. do 6,67% u 2014. godini. Stopa vlasnika-menadžera novih biznisa povećava se sa 2,70% u 2010. godini na 4,60% u 2013., a zatim pada na 2,94% u 2014. godini. Ovaj pad stope vlasnika-menadžera novih biznisa je praćen rastom stope vlasnika-menadžera etabliranih biznisa od 2,07%, od 2013. do 2014. godine. Grafikon 5. i 6. pokazuju nam usporedbu tih varijabli s drugim zemljama.

48) Postotak stanovništva od 18-64 godine, koji su trenutno vlasnici-menadžeri etabliranog biznisa, odnosno, koji posjeduju i upravljaju biznisom koji donosi plate, doprinose, ili bilo koje druge prihode vlasnicima više od tri mjeseca, ali ne više od 42 mjeseca. Više na <http://www.gemconsortium.org/data/key-indicators> (10.august 2015.)

Grafikon 5. Stopa vlasnika-menadžera etabliranih biznisa od 2010-2014. godine za odabrane zemlje

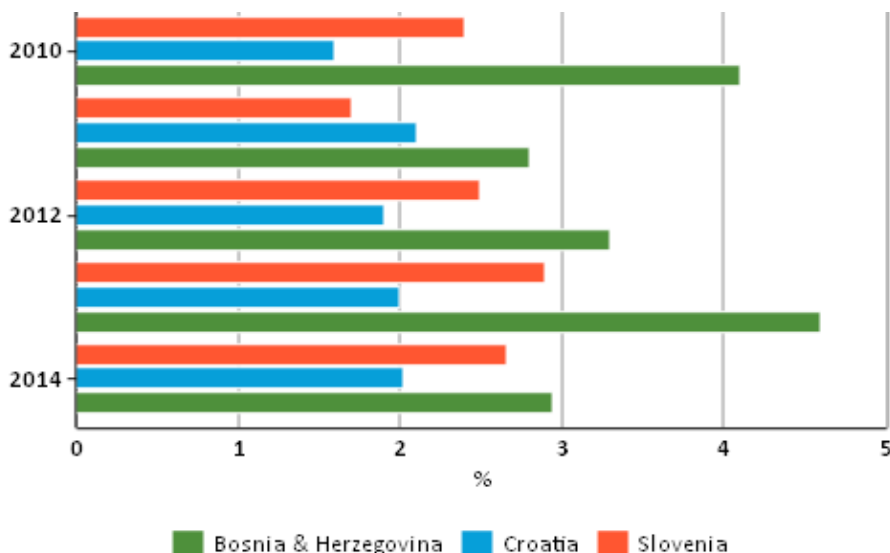

Izvor: <http://www.gemconsortium.org/data/key-indicators> (10. august 2015.)

Grafikon 5. pokazuje da je stopa vlasnika-menadžera etabliranih biznisa, u poređenju sa susjednim zemljama, najveća za BiH u ovom razdoblju, osim u 2013. godini. Jedini faktor rizika za ove stope jesu visoke fluktuacije u BiH nego u drugim dvjema zemljama.

Grafikon 6. nam pokazuje stopu vlasnika-menadžera novih biznisa za odabrane zemlje. Možemo vidjeti da je ovdje Bosna i Hercegovina također ima najvišu stopu novih biznisau odnosu na Hrvatsku i Sloveniju. Fluktuacije su prilično visoke, uključujući i pad sa 4,10% u 2010. godini na 2,80% u 2011. godini, a rast u 2013. godini na 4,60%. Fluktuacije za druge dvije zemlje su umjerene i više stabilne.

Grafikon 6. Stopa vlasnika-menadžera novih biznisa za odabrane zemlje od 2010-2014. godine

Izvor: <http://www.gemconsortium.org/data/key-indicators> (10.august 2015.)

Sljedeća tabela nam pokazuje Indeks poduzetničke aktivnosti u ranoj fazi (TEA)⁴⁹⁾ za Bosnu i Hercegovinu od 2008. do 2014. godine. TEA pokazatelj rane faze poduzetničke aktivnosti ukazuju na to da 7 od ukupno 100 pojedinaca u Bosni i Hercegovini su uključeni u započinjanje biznisa ili posjeduju vlastiti biznis ali ne stariji od 42 mjeseca.

Tabela 1. Indeks poduzetničke aktivnosti u ranoj fazi za BiH od 2008-2014. godine

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Bosnia & Herzegovina	9.000	4.400	7.700	8.100	7.800	10.300	7.420

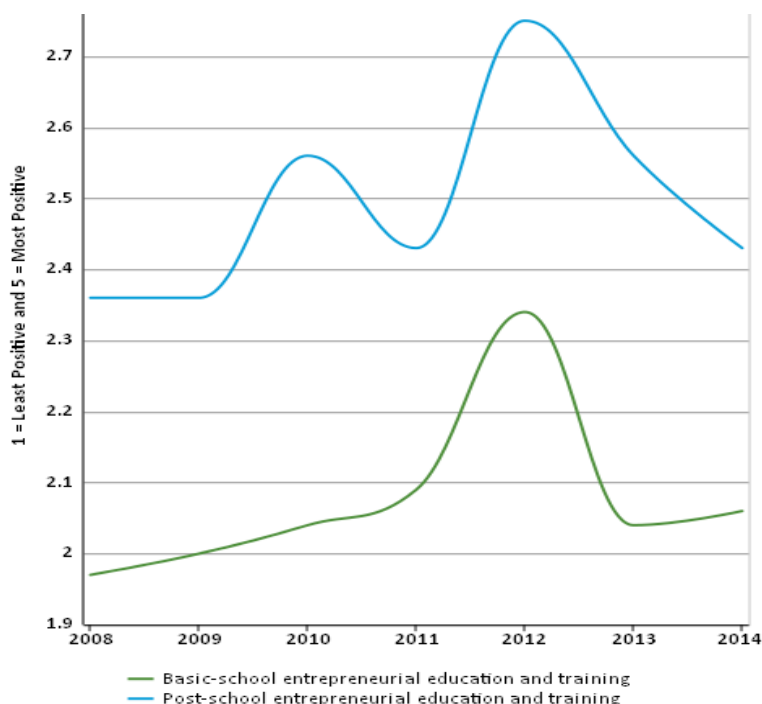
Izvor: <http://www.gemconsortium.org/data/key-indicators> (10.august 2015.)

Grafikon 7. nam pokazuje nivo preduzetničkog obrazovanja u toku i nakon zvanične edukacije kao i nivo razvoja obuke o poduzetništvu uopćeno u Bosni i Hercegovini. Vidimo da je nivo poduzetničkog obrazovanja nakon edukacije veći (u 2014. godini je bio 2,45) nego nivo poduzetničkog obrazovanja tokom edukacije (2,06 u 2014.). Niže stope poduzetničkog obrazovanja tokom edukacije su registrovane u Hrvatskoj i Sloveniji u 2014. godini, te slične

49) Procenat stanovništva od 18-64 godine koji su ili poduzetnici u nastajanju ili vlasnici-menadžeri novog biznisa. Više na <http://www.gemconsortium.org/data/key-indicators> (10. august 2015.)

stope i kod preduzetničkog obrazovanja nakon edukacije. Iako je nemoguće ispitati puni utjecaj IT sektora u ovoj fazi, to ne znači da se ne poduzimaju određene aktivnosti u tom smislu, te se kratko referiramo na nekoliko IT preduzetničkih treninga i obuka.

Grafik 7. Nivo poduzetničkog obrazovanja tokom i nakon edukacije u BiH od 2008-2014. godine

Izvor: <http://www.gemconsortium.org/data/key-indicators> (10. august 2015.)

Godine 2012. prva organizovana aktivnost u ovom domenu (*Startup Weekend*)⁵⁰⁾ u Bosni i Hercegovini je održana u Sarajevu. Startup Weekend je događaj gdje se nude iskustva iz kojih poduzetnici i poduzetnici u nastajanju mogu saznati da li su njihove *start-up* ideje održive. U prosjeku, polovina polaznika ima tehnička znanja ili znanja iz dizajna, dok druga polovina ima biznis pozadinu,⁵¹⁾ većina ideja za *start-up* su u osnovi e-biznis ideje. Na ovakvim okupljanjima, e-poduzetnici mogu dobiti pomoć od IT stručnjaka, ali i od drugih uspješnih e-poduzetnika i e-biznismena. *Startup Weekend* održan je šest puta u Bosni i Hercegovini: tri puta u Sarajevu, dva puta u Mostaru i

50) Više na <http://startupweekend.org/> (10. august 2015.)

51) Ibid.

jednom u Tuzli.⁵²⁾

ZAKLJUČAK

Zbog nemogućnosti dobijanja podataka o tačnom broju e-poslovnih subjekata u BiH, a koja *de facto* postoje i uspješno rade, data je u radu analiza pomoću studije slučaja, gdje se konkretno pokazalo šta je to potrebno i na kakve prepreke nailazi e-poduzetnik prilikom osnivanja, vođenja i razvijanja istih u BiH. S druge strane, neadekvatan pravni okvir za ovaj segment poslovanja neminovno rezultira smanjenjem javnih prihoda, a što je smatramo posljedica nepripremljenosti fiskalne vlasti ambijentu u kojem granice i uobičajeni objekti oporezivanja gube svoj prvobitni smisao. Zakonodavne vlasti stoje pred izazovom razumijevanja prirode internetskih transakcija, novih načina poslovanja, te modificiranja postojećih pravila oporezivanja. I obrnuto, evoluiranje ovog vida poslovanja nameće porebu prilagođavanja javnih vlasti novim ekonomskim tokovima, pri čemu neki od argumenata *a contrario* e-poduzetništvu (kao što su smanjenje javnih prihoda po osnovu rezidenstva ili državljanstva, stvaranje poreznog jaza, negativni efekti na porezne osnovice i sl.), ne stoje. U kontekstu privredno-pravnog sistema Bosne i Hercegovine stava smo da bi unapređenje postojećeg legislativnog okvira u ovom smislu polučilo rast javnih prihoda, pogotovo ako se u obzir uzmu administrativne prepreke za postojeće i potencijalne porezne obveznike. Drugi aspekt problema na koji treba obratiti pažnju svakako je i unapređenje fiskalnog nadzora, te harmoniziranje sistema javnih prihoda delegiranih nižim političko-teritorijalnim organizacijama u Bosni i Hercegovini, te posebno onome u Europskoj uniji.

52) Još jedan izvor IT podrške za *start-up* jeste novoosnovana organizacija pod nazivom *Business Innovation Zoo*. Ima ulogu *start-up* akceleratora i organizatora navedenih događaja sa rasprostranjenom mrežom lokalnih, regionalnih i međunarodnih mentora i investitora, a sa sjedištem u Sarajevu. Njihova vizija je da pomognu izraditi i razviti održivi *startup* sistem, te nude sredstva, znanje, vrhunske mentore i pristup najnovijoj tehnologiji. Za najistaknutije učesnike BIZOO obezbjeđuje finansijsku podršku u *Google* uslugama, poslovnom prostoru, mentorima, pomoć u planiranju poslovne strategije i slično.

**IMPACT OF INFORMATION TECHNOLOGIES ON
THE DEVELOPMENT OF E-ENTREPRENEURSHIP:
A CASE STUDY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA**

SUMMARY

Unlike “a classic” entrepreneurship that embodies ability of establishing, managing and developing a business that makes money at great risk and innovation, e-entrepreneurship is managing the same business but exclusively on the Internet. In this paper, we try to functionally link basically two distinctive notions of e-business and e-commerce, so that we can examine the thesis according to which the promotion of positive system of public revenues in the direction of legitimizing new forms of business would contribute to economic growth of Bosnia and Herzegovina. The development of e-entrepreneurship needs the existence of both economic and regulatory conditions. This paper deals with the issue of the level of the development and possibilities of implementation of information technology in e-entrepreneurship in Bosnia and Herzegovina. Through analysis method we try to examine the current state of IT in economic and legal system of Bosnia and Herzegovina, with special emphasis on analysis of current formal policies of IT development in 2003 and 2014, and also using the GEM indicators. The paper especially stresses the state of technical prerequisites for the e-entrepreneurship development in BiH: such as Internet (number of Internet users, the speed, the number of Internet service providers), the scientific and educational level in the area of IT, and legal regulations, etc.. However, due to inability to obtain data on the exact numbers of e-companies in Bosnia and Herzegovina, and due to the fact that these companies de facto exist and work successfully, the analysis is done through a case study, where is specifically shown what is necessary for establishment, management and development of e-companies in BiH and what obstacles are facing e-entrepreneurs during that process. On the other hand, an inadequate legal framework for this segment of operations inevitably results in reduced public revenues, as a result of lack of preparation of fiscal authorities to the environment where borders and common objects of taxation lose their original meaning. Law-enforcement authorities are facing with the challenge of understanding the nature of Internet transactions, and the new ways of doing business, as well as challenge of modifying the existing tax rules. Vice versa, the evolution of this type of business imposes the need of adjusting the public authorities to the new economic flows, where some of the arguments *a contrario* e-businesses (such as decreased revenues on the basis of tax residency, creating a tax gap, the negative effects on the tax base, etc.), should also be in focus. In the context of the economic and legal system

of Bosnia and Herzegovina, we think that improving the existing legislative framework regarding e-business would increase the growth of public revenue, especially if we take into account the administrative barriers for existing and potential taxpayers. Another aspect of the problem that needs attention is certainly the improvement of fiscal surveillance, as well as harmonization of public revenue delegated to lower political and territorial organizations in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: e-entrepreneurship, e-commerce, IT policies, business and legal framework, public revenues.